

COLECCIÓN CONOCIMIENTO CONTEMPORÁNEO

Cuerpos en diálogo: tejiendo ecos de diversidad e identidad

Coords.

Luís Robledo Díaz
Arantxa Grau i Muñoz

Dykinson, S.L.

CUERPOS EN DIÁLOGO:
TEJIENDO ECOS DE DIVERSIDAD E IDENTIDAD

COLECCIÓN CONOCIMIENTO CONTEMPORÁNEO

CUERPOS EN DIÁLOGO:
TEJIENDO ECOS DE DIVERSIDAD E IDENTIDAD

Coords.

LUÍS ROBLEDO DÍAZ
ARANTXA GRAU I MUÑOZ

Dykinson, S.L.

2024

Esta obra se distribuye bajo licencia
Creative Commons Atribución-NoComercial 4.0 Internacional (CC BY-NC 4.0)

La Editorial Dykinson autoriza a incluir esta obra en repositorios institucionales de acceso abierto para facilitar su difusión. Al tratarse de una obra colectiva, cada autor únicamente podrá incluir el o los capítulos de su autoría.

CUERPOS EN DIÁLOGO: TEJIENDO ECOS DE DIVERSIDAD E IDENTIDAD

Diseño de cubierta y maquetación: Francisco Anaya Benítez

© de los textos: los autores

© de la presente edición: Dykinson S.L.

Madrid - 2024

N.º 208 de la colección Conocimiento Contemporáneo

1ª edición, 2024

ISBN: 978-84-1070-242-4

NOTA EDITORIAL: Los puntos de vista, opiniones y contenidos expresados en esta obra son de exclusiva responsabilidad de sus respectivos autores. Dichas posturas y contenidos no reflejan necesariamente los puntos de vista de Dykinson S.L, ni de los editores o coordinadores de la obra. Los autores asumen la responsabilidad total y absoluta de garantizar que todo el contenido que aportan a la obra es original, no ha sido plagiado y no infringe los derechos de autor de terceros. Es responsabilidad de los autores obtener los permisos adecuados para incluir material previamente publicado en otro lugar. Dykinson S.L no asume ninguna responsabilidad por posibles infracciones a los derechos de autor, actos de plagio u otras formas de responsabilidad relacionadas con los contenidos de la obra. En caso de disputas legales que surjan debido a dichas infracciones, los autores serán los únicos responsables.

AVALUANT UNA FORMACIÓ SOBRE LES VIOLÈNCIES MASCLISTES DIGITALS A LA UNIVERSITAT

LEON FREUDE

Universitat Pompeu Fabra

CLARA CAMPS CALVET

Universitat de Barcelona

1. INTRODUCCIÓ

Aquest capítol pretén apostar per la implementació de programes de formació centrats en la Violència Masclista Digital (VMD) alhora que s'avalua críticament una experiència formativa específica a l'Educació Superior. La secció teòrica presenta una definició matisada de la VMD, destacant la urgència d'aprofundir en iniciatives de recerca i formació. A més, el repàs sobre les dades que posen de manifest la prevalença de la VMD, inclosos els detalls sobre els agressors i la victimització, subratlla la gravetat del problema. Finalment es reclama més formació sobre VMD. Aquest reclam es detalla destacant aspectes clau que haurien d'englobar aquests programes. En un segon apartat, s'introdueixen les preguntes de recerca que emmarquen la investigació, que condueixen a l'aplicació de l'enfocament multimètode emprat, juntament amb reflexions sobre la metodologia feminista. La secció de resultats exposa les troballes quantitatives i qualitatives, obrint el camí cap a una discussió relacionant els resultats amb la literatura existent. Tanca el capítol amb la formulació de 8 conclusions clau.

Les persones autores d'aquest capítol som membres de grup de recerca COPOLIS i del grup d'innovació docent CEFOCID. El nostre grup de recerca i d'innovació docent aposta per vincular recerca i docència encaminant-lo cap a una transformació social feminista. Aquesta estratègia l'hem anat aplicant en altres projectes que giren entorn a la relació entre gènere i tecnologies (Vergés et al., 2021a) i a través de la

innovació docent de l'Aprenentatge Servei (ApS). A les nostres avaluacions sempre incorporem una perspectiva de gènere (Biglia i Vergés, 2016) que estem ampliant per una perspectiva LGTB analitzant les experiències en funció d'orientació sexual. Aquest capítol analitza una experiència formativa sobre les VMD a la universitat d'una manera breu en el marc del projecte de recerca europeu eGBVHelp! per atendre les VMD (més informació a www.fembloc.cat), i els projecte d'innovació docent INDOVIG sobre les VMD a la Universitat y el projecte Compartir Idees de la Universitat de Barcelona (per més informació: Freude et al., 2024; Guerrero-Sanchez et al, 2024; Vergés Bosch & Gil Juárez, 2021).

1.1. VIOLÈNCIA MASCLISTA DIGITAL: DE QUE PARLEM?

La literatura emmarca la VMD com una manifestació de discriminació incrustada dins de la dinàmica del poder cisheteropatriarcal, que es desenvolupa específicament en els espais digitals a través de les Tecnologies de Relació, Informació i Comunicació (Vergés Bosch et al., 2022). La terminologia de la VMD és criticada per acadèmics com Powell, Scott i Henry (2020). Segons ells, les ciències socials han abandonat els termes "internet", "ciber" o "en línia" en relació a les violències, ja que poden donar una visió limitada de què és la VMD i on o com es produeix. Per tant, avui dia és més freqüent llegir sobre 'formes d'assetjament facilitades per la tecnologia' o sobre 'violència sexual facilitada per la tecnologia' (Powell et al., 2020). En el context català, però, encara té sentit parlar de VMD. Malgrat la crítica legítima, conservem el terme per la seva ressonància en el context català, on els moviments feministes l'han abraçat, fins i tot influint en la legislació. La VMD és una nova manifestació de la violència de gènere tradicional, que té lloc en contextos digitals i sovint s'entrellaça amb la Violència Masclista fora de línia. L'aliança entre l'extrema dreta i la mansfèra digital (Bonet-Martí et al. 2023; Bonet-Martí, 2021, 2020; Chávez Molina i Vergés Bosch, 2019) introdueix noves dimensions a la VMD, caracteritzada per la multiplicació i l'anonimat dels agressors (Vergés Bosch i Gil-Juárez, 2021). Volem subratllar el component estructural de la VMD, destacant el paper de les grans corporacions tecnològiques

en la perpetuació de la violència en línia (Bajo-Pérez, 2022; Cuomo i Dolci, 2022; Faith, 2022; Little, 2022). Aquesta visió sovint s'ha oblidat.

1.2. QUINS SÓN ELS TIPUS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA DIGITAL?

La VMD es manifesta de diverses formes, donant lloc a la proposta de múltiples tipologies per part de les persones investigadores. Es distingeixen entre la VMD altament sexista, altament tècnica i altament sexual (Vergés Bosch i Gil-Juárez, 2021). El col·lectiu feminista Dones-tech classifica a més la VMD en categories com ara l'assetjament masclista en línia, la violència sexual en línia, la violència de parella íntima digital i els atacs en línia contra el feminisme (Vergés Bosch i Dones-tech, 2019). La literatura explora les conseqüències de la VMD, revelant el seu impacte greu en la salut física i mental, les oportunitats educatives i professionals, la participació política, la llibertat d'expressió i la capacitat de crear espais inclusius en línia (Vergés Bosch i Gil-Juárez, 2021). Es destaca la interseccionalitat de la VMD, que afecta les dones, les persones LGBTQ+, les dones racialitzades i les persones amb diversitat funcional (Vergés Bosch i Gil-Juárez, 2021).

1.3. COM D'ESTÈS SÓN LES VMD I QUI LES PATEIX?

L'extensió de la VMD continua sent controvertida, amb taxes de victimització variables depenent de les definicions i mesures. Les dades divergents de fonts com el Pew Research Center (2014) i la FRA (2014) mostren la complexitat de la mesura. Els perpetradors de VMD són majoritàriament homes, tot i que certs tipus de VMD, com el control de la parella, presenten dades contradictòries (Donoso Vázquez et al., 2019; 2022). La incidència de la VMD és especialment pronunciada entre les dones (Baumgartner et al., 2010), les persones LGBTQ+, les dones racialitzades i les persones amb discapacitat (Vergés Bosch i Gil-Juárez, 2021). El feminisme crític insta a examinar la VMD com a problema estructural, destacant el paper de les estructures patriarcals, especialment en el context de les plataformes de xarxes socials (Bajo-Pérez, 2022; Cuomo i Dolci, 2022; Faith, 2022; Little, 2022).

1.4. CAP AGRESSIÓ SENSE RESPOSTA: COM RESPONDRE A LES VMD?

Malgrat el seu impacte important, la VMD sovint no es reconeix, especialment entre persones joves que poden percebre-la com a normal (Villar Varela et al., 2021). Una part important de les víctimes o testimonis no pren cap acció en resposta a la VMD (Donoso Vázquez et al., 2019; 2022). En aquest sentit, la literatura reconeix que les víctimes adquireixen coneixements i habilitats sobre la VMD un cop han patit la VMD (Donoso Vázquez et al., 2019); això evidencia el potencial dels programes de formació com a estratègies de prevenció. Les investigacions que indiquen una manca de consciència i coneixement de la VMD i estratègies efectives contra aquesta posen de manifest la necessitat de formacions (Donoso Vázquez et al., 2022, 2019; Villar Varela et al., 2021; Díaz Aguda, 2016). Les iniciatives de formació s'han d'integrar tant als plans d'estudis formals com als entorns educatius informals (Villar Varela et al., 2021).

1.5. DE QUÈ HAURIEN D'ANAR LES FORMACIONS SOBRE VMD?

Quant al contingut, la literatura recomana que els programes de formació sobre la VMD haurien de presentar la VMD com una continuació de la Violència Masclista tradicional en l'àmbit digital (Vergés Bosch i Gil-Juárez, 2021; Vergés Bosch i Donestech, 2019). S'haurien de cobrir diverses tipologies de VMD i destacar el component estructural de la VMD (Vergés Bosch i Gil-Juárez, 2021; Vergés Bosch i Donestech, 2019), amb un focus en la responsabilitat de les grans corporacions tecnològiques i plataformes en línia (Little, 2022). En lloc d'individualitzar el problema, subratllem la responsabilitat col·lectiva de les plataformes en permetre la VMD. La formació ha d'esforçar-se per crear una participació igualitària i democràtica de les dones al ciberespai, fomentant les xarxes socials feministes i inclusives. Per tal de tenir un efecte pràctic, es posa èmfasi en l'adquisició d'habilitats per detectar i distingir diferents formes de VMD, juntament amb coneixements sobre com respondre i donar suport als altres. Pot ser d'utilitat proposar mesures pràctiques com la navegació anònima i els dispositius de seguretat per millorar l'autoconfiança en els espais digitals.

1.6. LA FORMACIÓ FUNCIONA? AVALUACIÓ DE PROGRAMES DE FORMACIÓ

Tot i que la formació per a la prevenció de la violència masclista té una llarga tradició (Crooks et al., 2019), les complexitats úniques introduïdes per la VMD requereixen una avaluació específica. La literatura subratlla la importància de les avaluacions sòlides, advertint del perill d'avaluacions sense validesa científica (Biglia et al., 2022; Raab i Stuppert, 2018). Les veus de les persones participants han de ser fonamentals en el procés d'avaluació (Dragiewicz et al., 2018). En la literatura es subratlla la necessitat de talleristes amb formació didàctica capaç de crear una atmosfera interactiva i dialògica, juntament amb la necessitat d'expertesa teòrica per presentar les complexitats de la VMD (Jiménez Pérez et al., 2016). Les avaluacions sensibles al gènere es consideren essencials, reconeixent les necessitats diverses dels participants (Biglia et al., 2022; Raab i Stuppert, 2018) i abordant les possibles llacunes en la investigació relacionada amb grups vulnerables, com ara la comunitat LGBTQ+ (Crooks et al., 2019).

Així que abordar la VMD requereix un enfocament integral i polifacètic de la mateixa. La urgència d'implementar programes de formació queda palès pel profund impacte de la VMD en les persones i la societat. Per tant, advoquem com altres per un canvi des de les perspectives individualitzades cap a una comprensió més àmplia de la VMD com un problema estructural arrelat en estructures patriarcals. Els programes de formació, integrats en els entorns educatius, haurien de cobrir diverses tipologies de VMD, emfatitzar el paper de les grans corporacions tecnològiques i dotar les persones d'habilitats pràctiques per navegar pels espais digitals de manera més segura. Les avaluacions sòlides, que incorporen el feedback dels participants i consideracions sensibles al gènere, són crucials per garantir l'eficàcia d'aquests programes. En definitiva, combatre la VMD és un esforç col·lectiu que requereix un compromís constant, col·laboració i una dedicació constant a la igualtat de gènere.

2. QUÈ ES PRETÉN AQUÍ? ELS OBJECTIUS

Les persones formadores, experts en el treball amb adults joves en contextos d'educació no formal i versats en VMD i tecnologia, han dut a

terme tota la formació. El capítol pretén discutir els coneixements inicials dels participants sobre la VMD abans de la formació i compararlos amb els seus coneixements posteriors. A més, l'estudi explora les diferències de coneixement basades en el gènere i l'orientació sexual.

El primer objectiu és conèixer el nivell de coneixement sobre la VMD entre els estudiants universitaris i més concretament saber si (1) saben que són les VMD, (2) si poden identificar i distingir entre diferents tipus de VMD i si (3) saben com actuar si elles o altres pateixen VMD. El segon objectiu és detectar si una curta formació de dues hores a l'àmbit universitari millora els coneixements dels estudiants. Finalment, es planteja si hi ha diferències derivades del gènere i l'orientació sexual en el coneixement previ i efecte de la formació.

D'acord amb la metodologia feminista, l'estudi pretén entendre l'impacte dels programes de formació en el gènere i l'orientació sexual, abordant un buit de recerca identificat per estudiosos anteriors. Així l'estudi apunta a contribuir a l'avaluació de l'eficàcia dels programes de formació per abordar-la en diferents grups demogràfics. En examinar les interseccions matisades de gènere i orientació sexual la investigació pretén assessorar intervencions més inclusives i efectives en la lluita contra la violència digital. Enllaça així amb moltes altres estudis que mesuren l'impacte de gènere i identitat/orientació sexual en processos de formació (Sáenz-Macana et al., 2023; Ruiz Gil et al., 2022; Vergés Bosch et al., 2021b, 2021c).

3. METODOLOGÍA

Per l'avaluació de les sessions formatives sobre Violència Masclista Digital (VMD) vam emprar un enfocament multimètode, integrant tècniques de recollida de dades quantitatives i qualitatives (López-Roldán i Fachelli, 2016; Domínguez Amorós i Simó Solsona, 2003).

Es va utilitzar un qüestionari, desenvolupat en col·laboració amb una associació feminista i un grup de recerca, per recollir informació sobre el coneixement dels participants sobre la VMD i la seva satisfacció amb la formació. El qüestionari, administrat abans i després de la formació, incloïa ítems que avaluaven els coneixements i habilitats dels

continguts relacionats amb la VMD en una escala de zero a deu. A més, les preguntes obertes van permetre als participants articular els punts forts i les limitacions de la formació. Un qüestionari semblant ja s'ha fet servir en altres estudis (Vergés Bosch et al, 2021b, 2021c).

Les observacions de les sessions de formació van ser realitzades pels membres del grup de recerca mitjançant un full d'observació obert, capturant dades quantitatives sobre la demografia dels participants i valoracions qualitatives sobre la participació, les interaccions i les diferències de gènere. Les reflexions dels estudiants sobre la formació, recollida a través de la plataforma Moodle del curs, van proporcionar més dades qualitatives sobre l'eficàcia percebuda del programa.

Les tècniques emprades en l'anàlisi de dades van incloure l'anàlisi univariante i les proves t per examinar el coneixement inicial dels participants sobre la VMD i determinar les diferències segons el gènere i l'orientació sexual. A més, es van realitzar comparacions de mitjanes per avaluar l'impacte del programa de formació en el coneixement dels participants sobre la VMD després de la formació. L'anàlisi qualitativa va implicar organitzar els comentaris sobre els punts forts i limitacions dels tallers en subcategories i analitzar les reflexions dels estudiants mitjançant el programari Atlas.ti, centrant-se en els coneixements i habilitats dels continguts adquirits, amb atenció a les diferències de gènere.

La mostra va incloure tallers a quatre universitats espanyoles durant dos cursos acadèmics (2020-2021 i 2021-2022) facilitats per activistes dels moviments socials feministes. Les universitats van oferir cursos relacionats amb el gènere, la violència de gènere o la violència digital de gènere en diverses disciplines, com ara Sociologia, Educació Social, Dret, Criminologia, Política i Administració, així com Estudis de Gènere. En l'avaluació van participar un total de 190 estudiants.

En resum, l'avaluació de les sessions formatives de la VMD va emprar un enfocament integral, combinant mètodes de recollida de dades quantitatives i qualitatives per avaluar el coneixement i la satisfacció dels participants, juntament amb les observacions de les sessions formatives i les reflexions dels estudiants. L'anàlisi pretenia descobrir informació

sobre l'eficàcia del programa de formació i les diferències potencials entre els participants segons el gènere i l'orientació sexual.

4. RESULTATS

L'avaluació de les taxes d'assistència i resposta serveix com a primer pas per avaluar l'efectivitat de qualsevol programa educatiu. En el nostre estudi sobre la formació en violència de gènere digital (VMD), vam analitzar les taxes d'assistència i resposta per mesurar la participació i l'interès dels participants. Les taxes d'assistència, calculades comparant el nombre d'estudiants assistents amb el total de matriculats, van oferir informació sobre l'abast de la participació dels estudiants. Per altra banda, les taxes de resposta, derivades del nombre de respostes al qüestionari rebudes en relació amb el nombre d'estudiants assistents, van proporcionar una mesura de la voluntat dels estudiants de participar en el procés d'avaluació.

La nostra anàlisi va revelar que, tot i que les taxes d'assistència generals van caure per sota del 60%, cosa que indica un nivell moderat d'interès per la formació en VMD, alguns tallers van atreure més del 65% dels estudiants matriculats. Aquesta troballa suggereix una perspectiva matisada sobre la participació dels estudiants, reconeixent tant les àrees de menor participació com les bosses de gran interès. És important contextualitzar aquestes taxes d'assistència dins del panorama més ampli de l'educació universitària, on l'assistència plena no és la norma. Comparativament, la nostra formació en VMD va assolir uns nivells d'assistència encomiables, superant la taxa d'assistència estimada del 50% als cursos de Ciències Socials que informa la Universitat d'Oviedo (sense data de publicació).

A més, l'elevada taxa de resposta d'un 80% al nostre qüestionari d'avaluació indica un nivell robust de participació dels estudiants amb el procés d'avaluació. Això suggereix un interès genuí entre els participants per aportar retroalimentació i contribuir a l'avaluació del programa de formació, reflectint positivament la seva satisfacció global i la seva inversió en l'experiència d'aprenentatge.

Més enllà de les taxes d'assistència i resposta, el nostre estudi va aprofundir en els coneixements previs a la formació dels estudiants sobre la VMD. Les avaluacions inicials van revelar que, els estudiants van valorar que tenien una comprensió sòlida dels conceptes de la VMD, especialment pel que fa a la seva definició i el paper de les grans empreses tecnològiques. Per contra, la seva confiança en les habilitats pràctiques com l'assistència a les víctimes i la diferenciació entre els tipus de VMD era notablement menor. Aquesta discrepància posa de manifest la necessitat d'intervencions de formació dirigides per salvar la bretxa entre el coneixement teòric i l'aplicació pràctica.

Després de les sessions formatives, es va observar una millora significativa tant en el coneixement dels continguts com en les habilitats relacionades amb la VMD entre els alumnes participants. En particular, les puntuacions de coneixement del contingut van augmentar per sobre de 8 en una escala de 0 a 10, cosa que reflecteix una millora substancial de les puntuacions prèvies a la formació de poc més de 7. De la mateixa manera, les habilitats relacionades amb la VMD, incloses les estratègies d'identificació i resposta, van mostrar una millora notable, tot i que començaven a partir de puntuacions inicials més baixes. Aquest progrés substancial posa de manifest l'eficàcia del programa de formació per impartir coneixements integrals i habilitats pràctiques als estudiants.

Les enquestes de satisfacció dels estudiants van proporcionar una validació addicional de l'eficàcia del programa de formació, i els participants van expressar alts nivells de satisfacció a través de diverses mètriques d'avaluació. Es van lloar especialment la incorporació de nous continguts, metodologies d'aprenentatge interactives i l'experiència de la instructora, que va aportar una perspectiva única arrelada als moviments socials feministes. No obstant això, àrees com la utilitat del programa i la qualitat del material van rebre índexs de satisfacció comparativament més baixos, cosa que suggereix àrees de millora potencial en futures iteracions del programa de formació.

La nostra anàlisi també va intentar descobrir possibles diferències de gènere i orientació sexual en les percepcions dels estudiants i els resultats d'aprenentatge. Tot i que no es van detectar disparitats de gènere significatives en els nivells de coneixement o satisfacció autopercebuts,

van sorgir patrons diferents entre els estudiants de diferents orientacions sexuals. Els estudiants LGB+ van demostrar una major consciència del sexisme estructural en línia i van informar de majors millores en els coneixements relacionats amb la identificació i les estratègies de resposta a la VMD. Aquestes troballes subratllen la importància dels enfocaments interseccionals per abordar les diferents necessitats i perspectives d'aprenentatge en els entorns educatius.

Els coneixements qualitatius obtinguts dels comentaris dels estudiants van proporcionar perspectives matisades sobre l'experiència de formació. Els estudiants van expressar agraïment per la tallerista, els mètodes d'ensenyament participatiu i el llenguatge inclusiu, citant aquests elements com a factors que contribueixen a la seva experiència positiva d'aprenentatge. La retroalimentació constructiva es va centrar en el desig d'augmentar les oportunitats de discussió, debat i joc de rols, així com una major complexitat i inclusió de les perspectives LGBT+ al programa.

L'anàlisi dels comentaris dels estudiants a la plataforma Moodle va aclarir encara més els resultats d'aprenentatge específics i les habilitats adquirides durant la formació. Els comentaris relacionats amb el contingut es van centrar principalment en les definicions, els tipus i el paper de les plataformes tecnològiques en relació a la VMD, subratllant la importància d'entendre la naturalesa polièdrica de la violència digital. En canvi, els comentaris relacionats amb les habilitats van emfatitzar l'aplicació d'estratègies apreses per prevenir, identificar i respondre a casos de VMD, destacant la utilitat pràctica del programa de formació.

Les observacions dels membres de l'equip van proporcionar informació addicional sobre el procés de formació, revelant opinions divergents sobre l'enfocament i la realització del programa. Mentre que alguns membres van demanar una exploració més profunda dels conceptes fonamentals i les activitats d'aprenentatge interactives, altres van suggerir una comprensió més matisada dels vincles entre tecnologia i sexisme. Tanmateix, es va arribar a un consens sobre l'absència de diferències significatives de gènere en les taxes de participació, afirmant l'accessibilitat i la inclusió del programa.

En conclusió, el nostre estudi ofereix una avaluació integral de la implicació dels estudiants i els resultats d'aprenentatge en la formació sobre VMD, destacant l'efectivitat del programa per millorar tant el coneixement del contingut com les habilitats pràctiques. Tot i que les diferències de gènere eren mínimes, l'orientació sexual va sorgir com un factor important que influïa en les percepcions i els guanys de coneixement. A partir d'ara, els esforços per perfeccionar encara més el currículum de formació haurien de prioritzar l'augment de la interactivitat, la inclusió i la capacitat de resposta a les diferents necessitats i perspectives de l'aprenent.

5. DISCUSSIÓ

La literatura acadèmica subratlla la necessitat urgent de dades exhaustives sobre la VMD per informar els esforços de prevenció i resposta (Donoso Vázquez et al., 2022; 2019; Villar Varela et al., 2021; Henry i Powell, 2018; 2016). Tot i que els estudiants universitaris tenen alguns coneixements conceptuals sobre la VMD, les seves estratègies per abordar-la segueixen poc desenvolupades (Crooks et al., 2019). Per exemple, Donoso Vázquez et al. (2019) destaquen que més del 30% dels estudiants no actuen quan es troben amb la VMD per manca de consciència. Per tant, els programes de formació, juntament amb els recursos de suport com les pàgines web i els serveis d'ajuda, són imprescindibles per dotar els estudiants de les eines necessàries per a la prevenció i la resposta. El nostre estudi subratlla l'imperatiu d'aquestes iniciatives de formació mitjançant la integració de noves dades als marcs de recerca existents (Gámez-Guadix et al., 2022; Donoso Vázquez et al., 2022; 2019; Díaz Aguado, 2016).

La formació sobre la VMD és relativament incipient en comparació amb la seva contrapart més àmplia, la violència masclista, amb menys avaluacions sòlides disponibles (Biglia et al., 2022; Raab i Stuppert, 2018). El nostre estudi contribueix a aquesta bretxa avaluant els programes de formació dirigits específicament a la VMD en entorns d'educació superior. Demostrem que els tallers breus poden donar resultats positius, millorant tant la definició de problemes com les habilitats

pràctiques entre els participants. La satisfacció general i la utilitat percebuda d'aquests programes subratllen encara més el seu valor, oferint a les universitats una via per integrar la perspectiva de gènere i promoure la inclusió de gènere en camps relacionats amb la tecnologia (Verge et al., 2018).

La recerca prèvia advoca per facilitadors altament formats a cara de les formacions sobre VMD (Jiménez Pérez et al., 2016). Les nostres troballes revelen que els estudiants van rebre de manera positiva les talleristes dels moviments socials, apreciament el seu enfocament estructural de la VMD i l'èmfasi en la construcció d'una xarxa feminista. No obstant això, es van assenyalar suggeriments de millores didàctiques per millorar la interactivitat, destacant la importància d'equilibrar l'entrega de continguts amb metodologies participatives. Treballar amb talleristes degudament formats amb un compromís amb l'activisme ciberfeminista pot salvar la bretxa entre l'acadèmia i els moviments socials, fomentant una comprensió holística de la VMD (Biglia i Vergés Bosch, 2016).

Contràriament a les expectatives, el nostre estudi no va descobrir diferències significatives de gènere en l'assistència, les taxes de resposta, els nivells de satisfacció o la utilitat percebuda de la formació. Tant els homes com les dones van demostrar el mateix interès, compromís i satisfacció amb el programa, desafiant els supòsits sobre les necessitats de formació específiques de gènere. Tot i que les dones es veuen afectades de manera desproporcionada per la VMD, els nostres resultats suggereixen que els enfocaments de formació universalistes poden implicar eficaçment tots els estudiants, independentment del gènere. No obstant això, cal investigar més per explorar els possibles biaixos en l'autoavaluació i les taxes de participació, especialment pel que fa a les percepcions generitzades dels dominis tecnològics (Vergés Bosch, 2012).

De la mateixa manera, les persones amb orientacions sexuals no normatives (LGB+) mostren una major consciència de la VMD estructural, cosa que reflecteix les seves experiències úniques als espais digitals (Han et al., 2019; Tropiano, 2014). El nostre estudi indica que els participants LGB+ estaven més a l'altura dels matisos estructurals de la VMD que els participants no LGB+, tant abans com després de la

formació. Les futures investigacions haurien d'explorar l'impacte a llarg termini de la formació en les capacitats d'ajudar a les víctimes de VMD i avaluar l'efectivitat de les intervencions adaptades segons orientació sexual.

Els punts forts del nostre estudi rauen en la seva avaluació integral de múltiples formacions sobre VMD a les universitats, tenint en compte tant el gènere com l'orientació sexual. Tanmateix, les limitacions inclouen la dependència dels coneixements i habilitats autoinformades, que poden subestimar l'eficàcia de la formació. Els indicadors objectius i les avaluacions de seguiment són essencials per captar l'impacte total de les iniciatives de formació i s'hi hauran de dedicar més recursos si s'aspiren bons programes. Tenint en compte l'extensió de la VMD, s'haurien de prioritzar la integració de la formació sobre la VMD en els currículums universitaris, aprofitant metodologies participatives i marcs estructurals per afavorir entorns d'aprenentatge inclusius de gènere.

En conclusió, el nostre estudi posa l'accent en la importància de la investigació i l'avaluació contínua per informar el disseny i la implementació de programes de formació efectius sobre la VMD. Adoptant un enfocament universalista i incorporant perspectives diverses, les universitats poden apoderar els estudiants per combatre la VMD i promoure la igualtat de gènere en els espais digitals. Les investigacions futures haurien de tenir com a objectiu abordar els biaixos existents i ampliar la base d'evidències per a les intervencions de formació inclusiva.

6. CONCLUSIONES

A continuació es presentaran 8 conclusions fonamentals per tancar el capítol:

1. **Nivells de participació variats:** L'anàlisi de les taxes d'assistència i resposta revela nivells variats de participació entre els estudiants als tallers de formació sobre VMD, amb algunes sessions que van atreure més del 65% dels estudiants matriculats, indicant bosses de gran interès juntament amb àrees de menor participació.

2. **Compromís estudiantil per l'avaluació:** una alta taxa de resposta al voltant del 80% al qüestionari d'avaluació indica un nivell robust de compromís dels estudiants, que reflecteix positivament la seva satisfacció amb l'experiència d'aprenentatge.

3. **Avaluació dels coneixements previs a la formació:** les avaluacions inicials van revelar que, tot i que els estudiants creuen conèixer la VMD, la seva confiança en les habilitats pràctiques com l'assistència a les víctimes i la diferenciació entre els tipus de VMD era notablement menor, posant de manifest la necessitat d'una formació específica i intervencions marcadament pràctiques.

4. **Millora significativa després de la formació:** Després de les sessions formatives, es va produir una millora significativa tant en el coneixement dels continguts com en les habilitats relacionades amb la VMD entre els estudiants participants, demostrant l'eficàcia del programa.

5. **Alts nivells de satisfacció:** les enquestes de satisfacció dels estudiants van mostrar alts nivells de satisfacció amb el programa, especialment elogiant la incorporació de nous continguts, metodologies d'aprenentatge interactius i el compromís de les talleristes.

6. **Diferències de gènere i orientació sexual:** tot i que no es van detectar disparitats significatives de gènere en els nivells de coneixement o satisfacció autopercebuts, els estudiants LGB+ van demostrar una major consciència de la VMD i van informar de majors millores en els coneixements relacionats amb les estratègies d'identificació i resposta a la VMD.

7. **L'impacte de formacions breus i universalistes:** l'estudi demostra l'eficàcia de formacions breus sobre VMD amb participants de tots els gèneres.

8. **Necessitat de futures recerques:** La recerca deixa clar que calen més avaluacions de formacions a diferents disciplines i participants més diverses.

7. AGRADECIMIENTOS/APOYOS

Aquesta recerca ha estat finançada per la convocatòria de la Comissió Europea REC-RDAP-GBV-AG-2020, Número: GA 101005742; Pla Nacional d'Investigació Científica i Tècnica i Innovació, Núm.: IN-DOV00013 i Universitat de Barcelona, Núm.: 2015PID-UB/150.

Volem agrair a la Dra Núria Vergés Bosch el disseny i la presentació del projecte de recerca, així com el seu suport sempre que ho necessitàvem. També volem agrair a catedràtica Elisabet Almeda la seva implicació en la coordinació del projecte. A més volem agrair a totes les companyes del grup de recerca que han fet possible aquest projecte. Finalment, volem agrair a tots els estudiants universitaris la participació en el projecte.

8. REFERENCIAS

- Bajo-Pérez, I. (2022). Gender violence through Instagram: Descriptive study of women residing in Spain between 18 and 35 years old. *Sociologia y Tecnociencia*, 12(2), 271-283.
- Biglia, B., Luxán Serrano, M., & Jiménez Pérez, E. (2022). Evaluación feminista de formaciones en violencias de género: una propuesta situada. *Política & Sociedad*, 59(1), e75990.
- Biglia, B., & Vergés-Bosch, N. (2016). Questioning the gender perspective in research. *Revista d'Innovació i Recerca en Educació*, 9(2), 12.
- Bonet-Martí, J., Biglia, B., & Cagliero, S. (2023). De la movilización antiabortista a Vox La incorporación del antifeminismo en la agenda política de la derecha populista español. *Estudios Ibero-Americanos*, 49, 1, p. 1-17.
- Bonet i Martí, J. (2021). Los antifeminismos como contramovimiento: una revisión bibliográfica de las principales perspectivas teóricas y de los debates actuales. *Teknokultura*, 18(1), 61-71.
- Bonet-Martí, J. (2020). Análisis de las estrategias discursivas empleadas en la construcción de discurso antifeminista en redes sociales. *Psicoperspectivas*, 19(3), 52-63.
- Chávez Molina, E., & Vergés Bosch, N. (2019). La bolsonarización de España. *Bordes*, (12), 45-53.

- Crooks, C. V., Jaffe, P., Dunlop, C., Kerry, A., & Exner-Cortens, D. (2019). Preventing gender-based violence among adolescents and young adults: lessons from 25 years of program development and evaluation. *Violence against women*, 25(1), 29-55.
- Cuomo, D., & Dolci, N. (2022). The entanglements of the law, digital technologies and domestic violence in Seattle. *Gender, Place & Culture*, 1-21.
- Díaz Aguda, M.J. (2016). La prevención de la violencia de género entre adolescentes. *Educación social: Revista de intervención socioeducativa*, (63), 11-30.
- Domínguez Amorós, M. & Simó Solsona, M. (2003). *Tècniques d'investigació social quantitatives*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona.
- Donoso Vázquez, T., Rubio Hurtado, M. J. & Baños, Vilà R. (2022). Com mesurar la ciberviolència de gènere? Validació d'un instrument i resultats. *Revista Catalana de Pedagogia*, 36-48.
- Donoso Vázquez, T., Rubio Hurtado, M. J., & Vilà Baños, R. (2019). FACTORES ASOCIADOS A LA CIBERVICTIMIZACIÓN EN ADOLESCENTES ESPAÑOLES DE 12-14 AÑOS. *Health & Addictions/Salud y Drogas*, 19(1).
- Dragiewicz, M., Burgess, J., Matamoros-Fernández, A., Salter, M., Suzor, N. P., Woodlock, D., & Harris, B. (2018). Technology facilitated coercive control: Domestic violence and the competing roles of digital media platforms. *Feminist Media Studies*, 18(4), 609-625.
- Faith, B. (2022). Tackling online gender-based violence; understanding gender, development, and the power relations of digital spaces. *Gender, Technology and Development*, 1-16.
- FRA - EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS. (2014). *Violence Against Women: an EU-wide Survey: Main Results*. Brussels: Publications Office of the European Union.
- Freude, L., Bonet, J., & Calvet, C. C. (2024). Assessing training on digital gender based violence in higher education taking into account gender and sexual orientation. *European Journal of Education*, e12615.
- Gámez-Guadix, M., Sorrel, M. A., & Martínez-Bacaicoa, J. (2022). Technology-facilitated sexual violence perpetration and victimization among adolescents: a network analysis. *Sexuality research and social policy*, 1-13.
- Guerrero-Sanchez, C., Bonet-Marti, J., & Biglia, B. (2024). Evaluation of gender-related digital violence training in Catalonia. *Social Sciences*, 13(2), 96.
- Han, X., Han, W., Qu, J., Li, B., & Zhu, Q. (2019). What happens online stays online?—Social media dependency, online support behavior and offline effects for LGBT. *Computers in Human Behavior*, 93, 91-98.

- Henry, N. & Powell, A. (2018). Technology-facilitated sexual violence: A literature review of empirical research. *Trauma, violence, & abuse*, 19(2), 195-208.
- Henry, N., & Powell, A. (2016). Sexual violence in the digital age: The scope and limits of criminal law. *Social & legal studies*, 25(4), 397-418.
- Jiménez, E., Biglia, B., & Cagliero, S. (2016). Apunts per millorar les formacions sobre violències de gènere. L'Experiència de la investigació-acció feminista GAPWork., *Revista de Ciències Socials Aplicades, Pedagogia i Treball Social*, 5(1), 79-104. Kouliris, 2018
- Little, N. (2022). Social media "ghosts": how Facebook (Meta) Memories complicates healing for survivors of intimate partner violence. *Feminist Media Studies*, 1-23.
- López-Roldán, P., & Fachelli, S. (2016). Metodología de la investigación social cuantitativa. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Pew Research Center. (2014). Online Harassment. Washington: Pew Research Center.
- Powell, A., Scott, A. J., & Henry, N. (2020). Digital harassment and abuse: Experiences of sexuality and gender minority adults. *European Journal of Criminology*, 17(2), 199-223.
- Raab, M., & Stuppert, W. (2018). Effective evaluation of projects on violence against women and girls. *Development in Practice*, 28(4), 541-551.
- Ruiz Gil, T., Sáenz-Macana, A. & Gil-Quintana, J. (2022). Participación del alumnado LGTBI+ de la Universitat de València en la actividad físico-deportiva: una aproximación desde la perspectiva del Trabajo Social. *Arxius de Ciències Socials*, 46, 37-50.
- Sáenz-Macana, A. M., Pereira-García, S., Gil-Quintana, J., & Devís-Devís, J. (2023). Binary and non-binary trans students' experiences in physical education: A systematic review. *European Physical Education Review*, 1356336X231190273.
- Tropiano, S. (2014). 'A safe and supportive environment': LGBTQ youth and social media. In *Queer youth and media cultures* (pp. 46-62). Palgrave Macmillan, London.
- Universidad de Oviedo. (n.d.). La Importancia de Asistir a Clase en la Universidad. Oviedo: Vicerrectorado de Calidad, Planificación e Innovación de la Universidad de Oviedo. Retrieved 16th of January 2023:
https://calidad.uniovi.es/c/document_library/get_file?uuid=eb2e3b9b-6694-41dd-bcfl-8c9084a48c81&groupId=783177

- Verge, T., Ferrer-Fons, M., & González, M. J. (2018). Resistance to mainstreaming gender into the higher education curriculum. *European Journal of Women's Studies*, 25(1), 86-101.
- Vergés Bosch, N., Alfama Guillen, E. & Cruells López, E. (2022). Violencias machistas digitales: implicaciones de su abordaje en el marco de los circuitos de violencia machista, *Revista Ideas*, 1-9.
- Vergés Bosch, N., & Gil-Juarez, A. (2021). Un acercamiento situado a las violencias machistas online ya las formas de contrarrestarlas. *Revista Estudios Feministas*, 29.
- Vergés Bosch, N., Freude, L., Almeda Samaranch, E., & González Ramos, A. M. (2021a). Women working in ICT: situation and possibilities of progress in Catalonia and Spain. *Gender, Technology and Development*, 25(3), 275-293.
- Vergés Bosch, N., Freude, L., & Camps Calvet, C. (2021b). Service learning with a gender perspective: reconnecting service learning with feminist research and pedagogy in sociology. *Teaching Sociology*, 49(2), 136-149.
- Vergés Bosch, N., Freude, L., Camps Calvet, C., & Collado Sevilla, A. A. (2021c). Aprendizaje servicio, género y TIC: de la desigualdad de género en las TIC a la generación de vacaciones tecnológicas en el ámbito educativo. *Foro de educación*.
- Vergés Bosch, N. & Donestech. (2019). KIT against gender-based on-line violence. *Revista Ideas, FEMINISME (S)*, (47).
- Vergés Bosch, N. (2012). De la exclusión a la autoinclusión de las mujeres en las TIC. *Motivaciones, posibilitadores y mecanismos de autoinclusión. Athenea digital*, 12(3), 129-150.
- Villar Varela, M., Méndez-Lois, M. J., & Barreiro Fernández, F. (2021). Gender-based violence in virtual environments: a look at adolescent reality. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 19(55).